

Mindezen kifogásaim azonban oly természetűek, hogy a kifogásolt hibákat igen könnyű kijavítani. Könnyíti ez eljárást épen a könyvnek álláspontja, mely többnyire a leírással és alyissal beéri, miért is az egyes részek változtatása mélyebbreható rendszeres változásokkal nem járna. A könnyen érthető nyelvezet és többnyire áttetsző tárgyalás, valamint a physiologiai álláspont határozott előtérbe állítása igen figyelemre méltó tulajdonságai a könyvnek, — melynél csak azt az egyet sajnálom, hogy a tüzetes lélektani problémák fejtegetése nem sikerült úgy, mint a mily sikerültnek mondható mind az, a mit a physiologiai oldalt illetőleg nyujt.

Böhm Károly.

A bölcselés előtana. A lélektan s logika elemei. Irta Maczki Valér, cziszt. rendi misés főgymnasiumi rendes s joglyceum magánoktató. Eger 1887. 8° 177 l. Ára 1 fjt 20 kr.

Maczki Valér úgy mutatja be könyvét, hogy „nem az „Utasítások“ betűinek prokuszteszi ágyába nyomorított kísérletül, hanem amaz „Utasítások“ elveinek egyenes igazolásául óhajt tekinteni.“ És könyve ennek meg is felelt, úgy felelt meg tudniillik, hogy miként az „Utasítások“ felől, mely alatt bizonyára a középiskolai tanítás tervéhez adott ministeriális „Utasítást“ kell értenünk, eddig még nem akadt két ember, a kí egy értelemben lett volna, tudniillik, hogy megértette volna, hogy mit akar mondani, hasonlókép Maczki könyve is a korlátot nem ismerő szabadság térein bolyong. Az érdemes szerző összes philosophia ismereteinek és törekvéseinek kirakatával találkozunk e 171 lapra terjedő könyvben s utolsó szava: »Megérintettük ama küszöböt, melyen át az előcsarnokból a bölcselés termeibe lépünk . . .« csak fentartással fogadható el, azzal a fenntartással, hogy a miket itt, e könyvben elmondott a szerző, okvetlenül csak azokat ismételné, vagy bővítené ki a bölcselés termeiben, feltéve, ha megkésztiené.

Az ellen hibázott a heves természetű író, a mit Széchényi a mérték tartás szükségességének mondott. E hibáztatásomnak ugyis joga van, ha könyvét iskolai kézikönyvnek nézem, ugyis, ha a közönség számára valónak tekintem. Tele van a bölcsészet nevében megfogamzott eszmék, ötletek minden színű és libegésű termékeivel. A tanuló szemei kápráznak e tarkaságon, melyek Maczki könyvébe egymásra halmozódnak; a művelt olvasó pedig nem találja eléggé megokoltnak, sem a szerző álláspontját, sem a más álláspontok fölött ejtett itéletét.

Könyvén áthuzódik, hogy a szerző bizonyos „konkretizmus“ hive. Ez határozottan kitünik a lélektan 26 és 27 §-ból, hasonlókép a logika 20. §-ból. Emitt, rendszerisme czimén a következő tájékozást nyujtja tanítványának:

„Mindazon rendszereket, melyek a tudományok történetében kifejlődtek, e helyt nem ismertethetjük: csakis azon főbb különbözetekre lehetünk tekintettel, melyek logikai alapon válnak szét. Ehez képest három rendszer jöhet főként tekintetbe: a) az individualizmus (realismus), mely az állítmányba, mint sokaságba sorolja az egyedeket; b) az universalismus (idealismus), mely az alanyt tekinti általános összetetésnek, melyből minden egyes származik; c) a konkretizmus, mely

amazok egyoldalúságát „kiegészíti.“ — Bizonyosan az utóbbira vonatkozólag mondja a következő, kevésbé érthető dolgokat: »A főtételben voltaképp a kapocs kifejezte lét az általános (Zeusing), mely az alanyban egységül, az állitmányban sokaságul szerepel a kapocs pedig az egység és sokaság viszonyát mutatja.“ — Végül ugyan-csak álláspontja jellemzésére mondja: „Bármily rendszer logikai csak egyike vagy másika, — realismus, idealismus, vagy „konkretizmus“ tartozik lenni.“

Maczki Valér a nevezett rendszerek logikai szétválását nézetem szerint nem okolta meg a kellő világítással; sőt többet mondok magán a pusztán logikai alapon a rendszerek szétválása meg sem okolható. Semmi sem lenne könnyebb, mint a rendszerek fölött itéletet mondani, ha helyességök, vagy helytelenségök a logikai kapcsolatokon fordulna meg. E felfogással ellentétben azt tapasztaljuk hogy mindenik rendszer a logikát egyaránt követeli maga számára, mi legalább is annak a bizonyítéka, hogy keletkezésök a logikai formalismuson kívül valami mástól is függ. Ezt bizonyítja maga szerzőnk, mikor főntebb azt mondja: „Minden rendszer tudomány s minden tudomány rendszer.“ Ha pedig ekként van a dolog, a sulypont, mely szerint rendszer és tudomány alakul, szükség valami másra, mint a logikai kapcsolódásra vonatkozik. Még szembeszökőbb lesz Szerzőnk egyoldalúsága, ha elvét az általa mondottakra alkalmazva a tudományok körében egyenlő jogosultságát vitatnók például a realistikus, vagy idealistikus, vagy „konkretistikus“ geológiának. Nyilván látnivaló, hogy miként a geológia, ugy a többi exact tudomány is, melyek közé nem kétlem oda sorolni az ugynevezett erkölcsi tudományokat is, a fönti jelzőkkel illetett rendszereket csak czélszerűségi meznek tekintik az előadásra, a meggyőzésre, vagy újabb igazságaik felfedezésére s nem annak az alapnak, melyből éltető források fakad. A rendszer e szerint csak feltétel, mint a régiek mondták: *conditio sine qua non*, de nem alap, nem döntő bizonyíték. Valóban legkevésbé az az ugynevezett „konkretizmus“ melynek nem-csak rendszeri, hanem módszeri hivatottságát sem sikerült máig tisztán kimutatni. Ahogy én itélek a „konkretizmus“ neve alatt itt-ott felhangzó törekvésekről, a formalismusba való visszaszülyedése látok benne, mely unalmas találgatással, vagy szómagyarázattal akarja a közvetlenség, a tények helyét pótolni. Erre az álláspontra állva sem a dolgok helyes átértése, sem előadása meg nem születhetik. A dolgokra az örök saisi fátyol borul, melyet pedig a tudománynak feladata felbenteni.

Azt szívesen beismerem, hogy a szerző sokat tanult és sokat tud; de annál őszintébben sajnálom, hogy tudását álláspontja homályossága miatt érvényre nem emelheti. Azok a fejtegetések, melyek könyve 1—9 lapján olvashatók nem is gymnasista kézbe való. Mit szóljunk például ehez a játékhoz, melylyel a philosophia mibenlétéről akar oktatást nyújtani (9 lap): „A philosophia tudomány [az igazság és bizonyosság egységéről. Hogy ismeretünkben a gondolás és lét egységben vannak-e vagy sem, azt vagy tudjuk, vagy nem tudjuk. Ismeretünk tehát lehet: a) Sem igaz, sem bizonyos; ha t. i. nem tudjuk, hogy benne a gondolás és lét nincs egységben. (Vajon e két egymásra vonatkozásból mit tud meg a gyermek?) b) Igaz, de nem bizonyos, ha t. i. nem tudjuk azt, hogy benne a gondolás és lét egységben van. — Épp ily módon: c) Bizonyos, de nem igaz; d) Igaz is, bizonyos is. Ez utóbbi mindenképp igaz, igazsági bizonyosságot és bizonyossági igazságot tartalmazó, minden irányban kellőképp megtudatolt ismeretekre van szük-

sége a tudománynak s ilyenekre törekszik a bölcelet, Az így felfogott bölcelet elsajátítására kell a következőkben előkészülnünk" — végzi kétségbeejtő érvelését a szerző, tanulónak, olvasónak pedig kihull a könyv kezéből. Ámde mondhatja a szerző, hogy az csak a Bevezetésbe tartozik, melyet nem kell a gyermeknek megtanulnia. Ez esetben azonban azt kérjük miért, és kinek írta meg? E kérdésünkre aztán nem kapunk feleletet.

Tud pedig a Szerző erélyesen, tisztán is írni, ha akar, illetőleg, ha benne a philosoph meg nem rontja az író. E tekintetben igen sok csillogó, részt idézhetnénk könyvből, megelégszünk azonban elismerésünk kifejezésével. Azt szeretőnk csupán, ha kerülne az ilyen erőttel kifejezéseket: A propaedeutika jelenti a nevelés »t é t k e d é s é t,« melylyel a nevelendőt valamire előkészítjük; a „bölcséségszét“-philosophia stb.

A könyv, mint mondók is, lélektanból és logikából áll. Amaz a következő fejezetekre oszlik: Fizikai mozzanatok, physiologiai mozzanatok; antropologiai mozzanatok; psychophysikai mozzanatok; psychologiai mozzanatok; philosophiai mozzanatok. A logikát pedig a következő fejezetek alatt tárgyalja: Elvtan, Formatan, Rendszertan. A szerző, látnivaló oly gazdag tért ölel föl, mely könyve szükkezetében s a mi fő a tantervben kiszabott három heti órában keresztül nem vihető. Maczkit ráhajtotta felfogása a részletezésre, minek aztán az lett az eredménye, hogy tárgya élettelle né válik. Próbálja meg bárki, szerez-e, nyújthat-e biztos ismeretet az „idegekről“ Szerzőnk eljárása mellett. A 28—42 lapon egymásra halmozott alig átlátszó adatok oly tömeget képeznek, mely a tanítás céljaira egyáltalán nem használható. Sok mellékes, felesleget dolgos tárgyal antropologiai mozzanatok czimén a 43—52 lapokon, például a temperamentumok tanát. A psychophysikai czimén 52—84 lapokon előadott részletek esekélyesednek az osztályozások és alsztályozások özönében. Hasonló hibába esik, midőn a psychologiai mozzanatokról ír a 85—92 lapokon. Az elméről például így értekezik: „Az első lelki funkció a felfogás, melynek célja az ismerés, a tudás. E funkció a gondolkodás. Kifejtésének fo hozatai pedig ezek: 1. Érzék. A dolgok külsejének megismerése. Az így alkotott ismeret a képzet. Mozzanatai: a) A szemlélet. A tárgy behatásából származó érzetnek visszavitele a tárgyra, tehát az érzet tárgyiasítása, vagyis képzetté alakítása. b) A képzelődés (imaginatio). A tárgyról alkotott képzetrel való elmei foglalkozás. Mozzanatai: a) Képviasszaidezés (reproduktio). A képzetek többé kevésbé hű felujtása (physiologiai ingerekből önkéntes változtatás nélkül, közkép alkotás. Ugyanazon nembeli képzetekből kiemelése az általános schemának. Korcskép alkotás. Külön nembeli képzetek elemeinek szeszélyes összekeverésé stb. stb.“ Nem folytatom tovább. A classificatio ez alapnélküli s szükségtelen felhalmozása jellemzi mindenütt a könyvet. A mellett a legszükségesebb functiók elmosódnak s tiszta képet a tanulónak egyáltalán nem nyújtanak a ráváró feladatról. Ha valahol épen a bonyodalmas tárgyban szükséges, hogy a tankönyv-író a minimumra szállítsa alá követelését s a teljesen megemésztett phrasologiával, mindegy, még ha eltérő volna is másokétól, egyenes uton haladjon a cél felé. Ennek a hiányát érzem főként Maczki könyvében.

Ha Maczki Lélektana felesleges részletekkel bővelkedik, méginkább logikája. Az előzmények és elvtan czimén előadott hosszas fejezetekből a 111—128. lapon

bátran ki lehetne törülni két harmadát s az egy harmaddal, az épen szükségesel jó előzményeket szerkeszteni. A formatan az aristotelesi formalis logikának nem épen szerencsés körülírása. A rendszertanról már föntebb szóltam. Mindent összevetve őszinte sajnálatomat kell kifejeznem, hogy egy használható tehetség, mint Maczkié bele imbolygott a bonyodalmas tárgy ingoványalba s heroikus elhatározással nem tudta magát keresztül vágni: Álláspontja, formalismusa s alkalmasint az „Utasítások“ gyarlósága gátolta meg abban.

Sz. A.
